

Nr 28

Utlåtande i anledning av väckta motioner om utredning av frågan om det rättspsykiatriska undersökningsväsendets organisation, m. m.

Första lagutskottet har till behandling i ett sammanhang förehaft tre inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, i första kammaren nr 334 av fru *Gärde Widemar* och herr *Aastrup* samt i andra kammaren nr 277 av fru *Sandström* och nr 480 av herr *von Friesen*.

I motionerna I: 334 och II: 277, vilka äro likalydande, hemställes »att riksdagen måtte besluta att hos Kungl. Maj:t anhålla om en skyndsam översyn av de åtgärder, som redan vidtagits, och förslag till ytterligare åtgärder för att nedbringa väntetiden för häktade, som skall undergå sinnesundersökning». I motionen II: 480 hemställes, »att riksdagen med anledning av statsverkspropositionen år 1956:Bil. 4, Andra huvudtiteln, måtte hemställa till Kungl. Maj:t att tillkalla sakkunniga, i vilka även rättspsykiatrisk expertis får ingå, för utredning av frågan om det rättspsykiatriska undersökningsväsendets organisation».

Gällande bestämmelser

Enligt 41 § sinnessjuklagen är det i brottmål domstolen som har att fatta beslut om att misstänkt skall underkastas sinnesundersökning. Detta skall ske, om det föreligger anledning till antagande att den misstänkte begått brottet under inflytande av sådan själslig abnormitet eller tillfälligt rubbad själsverksamhet som avses i 5 kap. 5 § strafflagen, där ej undersökning av särskilda skäl finnes obehörlig. I samma lagrum stadgas vidare att sinnesundersökning skall ske, där domstolen finner särskild utredning om den misstänktes sinnesbeskaffenhet vara av betydelse för bestämmande av påföljd för brottet eller eljest för målets avgörande. Som allmän begränsning av domstolens möjlighet att förordna om sinnesundersökning gäller, att för sådan erfordras särskilda skäl, om brottet ej förskyller svårare straff än böter.

Nuvarande organisation av undersökningsväsendet består av två helt skilda delar, den ena avsedd för undersökning av misstänkt som är häktad och den andra för undersökning av misstänkt på fri fot.

Sinnesundersökning av häktad skall enligt 42 § sinnessjuklagen verk-

Bihang till riksdagens protokoll 1956. 9 saml. 1 avd. Nr 28

ställas å sinnessjukavdelning vid fångvården av där anställd läkare. Nämnda lagrum innehåller närmare föreskrifter om undersökningen. Sålunda skall sinnesundersökning verkställas med största möjliga skyndsamt och till sin omfattning anpassas efter undersökningsfallets beskaffenhet. Utlåtande över undersökningen skall avgivas sist inom sex veckor från det handlingarna inkommo till sinnessjukavdelningen, i den mån ej medicinalstyrelsen i särskilt fall på framställning av undersökningsläkaren medgiver anstånd. I utlåtandet skall undersökningsläkaren ange den undersöktes sinnesskickstillstånd vid gärningens begående, så ock huruvida han är i behov av vård å sinnessjukhus. Finnes den undersökte eljest böra på grund av sin sinnesbeskaffenhet bliva föremål för särskild åtgärd, bör sådant anmärkas. I utlåtandet skola ock angivas de skäl och omständigheter, på vilka däri givet omdöme grundas. Förklaras någon, som ej är sinnessjuk eller sinnesslös, vid gärningens begående hava lidit av annan sjäslig abnormitet av så djupgående natur, att den måste anses jämställd med sinnessjukdom, skall utlåtandet tillika innehålla skälen till att sådan jämställdhet anses föreligga.

Sinnessjukavdelningar finnas vid sex fångvårdsanstalter. Dessutom verkställs sinnesundersökning av kvinnor vid fångvårdsanstalten i Växjö, där det finns en arvodesanställd sinnessjukläkare.

Sinnesundersökning av den som är på fri fot skall enligt 43 § sinnessjuklagen verkställas av läkare, som för dylikt ändamål är anställd vid statligt sinnessjukhus. Bestämmelserna om dylika undersökningar överensstämja i allt väsentligt med bestämmelserna om undersökning av häktade. Den lagstadgade normala undersökningstiden är även densamma eller sex veckor.

Undersökningsavdelningar finnas vid åtta statliga sinnessjukhus. Härtill kommer att på Gotland undersökningar av både häktade och icke häktade utföras av överläkaren vid S:t Olofs sjukhus mot särskild ersättning för varje fall.

Domstolen kan sedan utlåtande över verkställd sinnesundersökning avgivits enligt 44 § sinnessjuklagen inhämta medicinalstyrelsens utlåtande.

Enligt 4 § i lagen den 18 juni 1954 om personundersökning i brottmål må i sådant mål domstolen, när skäl därtill äro, besluta att läkarintyg angående misstänkt skall anskaffas. Att avgiva sådant intyg, vilket skall avfattas enligt av Konungen meddelade anvisningar, skall om möjligt förordnas en psykiater. Där utlåtande enligt sinnessjuklagen ej inhämtats, skall sådant läkarintyg vara införskaffat innan någon dömes till ungdomsfängelse.

Historik

Den nuvarande organisationen av undersökningsväsendet tillkom genom beslut av 1945 års riksdag och trädde i kraft den 1 januari 1946. Enligt den dessförinnan gällande ordningen skulle utlåtande angående sinnesbeskaffenheten hos tilltalad, som var häktad, avgivas av sjukvårdsläkaren vid den fångvården tillhörande sinnessjukavdelning, som hade att mottaga för sinnessjukdom misstänkta från det häkte där den tilltalade förvarades. Utlåtande skulle avgivas inom två månader från det den häktade intagits å sinnessjukavdelningen. Domstol kunde dock medgiva förlängning av tiden. Beträffande sinnesundersökningar av tilltalade på fri fot gällde att i varje särskilt fall, då domstol meddelade beslut om sådan undersökning, domstolen eller domaren skulle hos medicinalstyrelsen göra framställning om förordnande av undersökningsläkare. Medicinalstyrelsen hade därefter att utse lämplig läkare att efter verkställd undersökning till domstolen avgiva det begärda utlåtandet, varefter handlingarna i målet överlämnades till den utsedde. Den tilltalade var pliktig att för undersökningen inställa sig å tid och ort, som av läkaren bestämdes. I samband med undersökningen kunde den tilltalade i vissa fall tvångsvis intagas å ett statens sinnessjukhus. Utlåtande skulle av undersökningsläkaren avgivas sist inom två månader från det han mottagit handlingarna i målet eller, om den tilltalade intagits på sinnessjukhus, från intagningen. Anstånd med avgivande av utlåtande kunde meddelas av domstolen. Beträffande såväl häktade som tilltalade på fri fot gällde att undersökningsläkaren skulle samtidigt med att utlåtandet avgavs till domstolen insända avskrift av detsamma till medicinalstyrelsen. Om medicinalstyrelsen fann anledning föreligga att frågan om den tilltalades sinnesbeskaffenhet underkastades ytterligare psykiatrisk granskning, skulle styrelsen omedelbart underrätta domstolen därom. Någon skyldighet för domstolen att inhämta medicinalstyrelsens utlåtande var icke föreskriven för det fall att styrelsen till domstolen anmälde att behov av ytterligare psykiatrisk granskning syntys styrelsen föreligga. I allmänhet föranledde dock en dylik anmälan, att domstolen beslutade inhämta medicinalstyrelsens utlåtande angående den tilltalades sinnesbeskaffenhet. Sådant utlåtande kunde domstolen begära även om medicinalstyrelsen lämnat läkarutlåtandet utan erinran.

1945 års ändringar i organisationen föregicks av en av *strafflagberedningen* verkställd utredning som framlades genom betänkande den 31 december 1942 angående strafflagens tillräknelighetsbestämmelser, sinnesundersökning i brottmål m. m. (SOU 1942: 59).

I *strafflagberedningens betänkande* meddelades vissa uppgifter om tidslängderna vid undersökningarna. Rörande tidslängden för undersökning-

arna av häktade anmärkte strafflagberedningen, att 1938 års statsrevisorer vid sin granskning funnit, att under den tid, revisorerernas granskning omfattat, den i sinnessjuklagen avsedda maximitiden av två månader i ett stort antal fall överskridits. På grund av platsbristen kunde väntetider på 2—3 månader förekomma, innan undersökningsfången erhöle plats på sinnessjukavdelningen och undersökningen kunde påbörjas, och undersökningstiden måste sedan ofta överstiga 2 månader. Rörande undersökningarna av icke häktade anförde beredningen, att inför den fortgående ökningen av antalet sådana undersökningar den genom sinnessjuklagen tillskapade organisationen icke hållit måttet. Beredningen hänförde sig härutinnan till vad 1938 års statsrevisorer i detta hänseende uttalat. Tiderna för undersökning av icke häktade hade för senare halvåret 1937 varierat mellan 26 och 263 dagar och i medeltal utgjort 95 dagar. Rörande den tid som förflutit efter det statsrevisorerernas yttrande avgavs uttalade beredningen helt allmänt, att erfarenheterna gäve vid handen att någon nämnvärd ändring icke inträtt i de avseenden, i vilka revisorererna framställt anmärkning. Beredningen ansåg det nödvändigt att åtgärder vidtogos för att nedbringa de långa undersökningstiderna och föreslog att landet skulle indelas i sex distrikt för rättspsykiatriska undersökningar. Inom vart av dessa distrikt skulle inrättas en rättspsykiatrisk anstalt, vid vilken erforderligt antal läkare skulle vara anställda för utförande av samtliga rättspsykiatriska undersökningar inom distriktet, såväl av häktade som av icke häktade. Till rättspsykiatriska anstalter skulle enligt förslaget ombildas sinnessjukavdelningarna å Långholmen och Håga samt i Västervik, Malmö och Härnösand, varjämte en anstalt skulle anknytas till centralfängelset å Härlanda vid Göteborg. Till motivering av det framlagda förslaget anförde beredningen bl. a., att om man ville skapa en tillfredsställande ordning beträffande undersökningarna av icke häktade, undersökningsläkarna måste erhålla en fastare anknytning till undersökningsväsendet och koncentrationen av undersökningarna drivas ganska långt, så att ett tillräckligt omfattande arbetsmaterial komme att stå vederbörande undersökningsläkare till buds. Det låge då nära till hands att förorda en gemensam organisation för undersökningen av häktade och icke häktade. En sådan organisation skulle medföra åtskilliga påtagliga fördelar. Beredningen uttalade vidare att tanken på en gemensam organisation av den med rättspsykiatriska undersökningar sysselsatta läkarkåren öskt ledde till att anstalterna för undersökningsväsendet blevo fristående från såväl fångvårdsinrättningar som sinnessjukhus, men hade beredningen med hänsyn till omöjligheten att i dåvarande läge uppföra nya anstalter för detta behov funnit det sålunda framkomna önskemålet icke kunna realiseras. Beredningen hade på grund härav funnit rättspsykiatriska an-

stalter i första hand böra tillskapas genom att en del av de nuvarande sinnessjukavdelningarna vid fångvården ombildades till dylika anstalter. Dessa borde i så fall även framdeles fungera som sinnessjukavdelningar och sålunda sörja för vård eller observation av sinnessjuka eller sinnessoroliga fångar. Beredningen framlade dessutom vissa förslag angående sättet för undersökningarnas verkställande. Dessa förslag innehöllo bl. a. att häktade skulle för undersökningen intagas på den rättspsykiatriska anstalten. Icke häktade borde däremot i största möjliga utsträckning undersökas ambulatoriskt, varigenom läkaren också finge tillfälle att studera den tilltalade i hans egen miljö och göra sig förtrogen med hans hem- och familjeförhållanden. För vissa fall där det kunde inträffa att undersökningen icke kunde föras till slut utan att den tilltalade blev intagen på anstalt för undersökning borde i regel intagning ske å sinnessjukhus å undersökningsläkarens stationsort. Vad som från sinnessjukvårdens sida skulle erfordras i sådana fall vore huvudsakligen, att erforderliga platser — och det torde endast bliva fråga om ett fåtal sådana — ställdes till förfogande för undersökningspatienterna och att undersökningsläkarna erhöle rätt att i nödig omfattning anlita den å sjukhuset anställda personalen för den fortlöpande observationen av den intagne. Beredningen förklarade slutligen att, om förslaget till omorganisation blev genomfört, undersökningarna i flertalet fall borde kunna verkställas på betydligt kortare tid än två månader; längre tid än en månad syntes endast undantagsvis behöva förekomma. Enligt beredningens mening borde man stadga en normalt tid av en månad med viss möjlighet till förlängning.

Strafflagberedningens förslag blev föremål för remissbehandling, varvid ett flertal myndigheter och sammanslutningar avgåvo yttranden. Olika uppfattningar rörande den lämpliga organisationen av undersökningsväsendet kommo därvid till synes. Med hänsyn härtill och med beaktande av den omständigheten att genom den fortgående stegringen av antalet undersökningar av tilltalade på fri fot förutsättningar måhända kunde finnas föreligga för tillskapande av särskilda till sinnessjukhusen anknutna undersökningsstationer beträffande sådana tilltalade, uppdrog Kungl. Maj:t åt medicinalstyrelsen att verkställa utredning i detta hänseende. Styrelsen anmodades därvid att, med utgångspunkt från att verkställandet av sinnesundersökningar av icke häktade i regel skulle åläggas sinnessjukläkare vid ett lämpligt antal sinnessjukhus, inkomma med förslag å de sjukhus, som borde användas för ändamålet, och å de läkartjänster, som kunde behöva inrättas med anledning av att ifrågavarande undersökningar skulle utföras såsom ett tjänsteåliggande av vederbörande läkare m. m. Till fullgörande av uppdraget framlade medicinalstyrelsen i skrivelse den 29 december 1944 förslag till inrättande av särskilda avdelningar vid vissa statliga sinnessjukhus för undersökning av icke häktade tilltalade. Avdel-

ningarna skulle enligt förslaget bli åtta till antalet. I en vid skrivelsen fogad promemoria av medicinalrådet Peder Björck, tillika fångvårdsstyrelsens sakkunniga biträde i hälsovårdsärenden, har därjämte framlagts förslag till jämkningar i organisationen av undersökningsväsendet beträffande häktade tilltalade för att åstadkomma enhetlighet i fråga om undersökningsläkarnas tjänste- och löneställning. I anledning av promemorian har därefter fångvårdsstyrelsen med skrivelse den 15 januari 1945 framlagt förslag till omorganisation av undersökningsväsendet beträffande häktade.

Medicinalstyrelsen, som i sitt förslag utgick från att antalet undersökningar av icke häktade även framdeles komme att överstiga 1 000 om året och sannolikt komme att ytterligare stiga, ansåg att undersökningarna borde uppdragas åt för ändamålet heltidsanställda läkare, placerade på över hela riket fördelade, till statliga sinnessjukhus förlagda undersökningsstationer, utrustade med erforderlig kanslipersonal. Undersökningsverksamheten borde inordnas i sjukhusets organisation såsom en särskild avdelning under ledning av en överläkare. Såväl överläkaren som övriga läkare borde alltså anställas på samma sätt som gällde för motsvarande befattningar inom den egentliga sinnessjukvården. Ett sådant inlemmande av undersökningsväsendet i den statliga sinnessjukvårdens organisation skulle medföra betydande fördelar, bland annat därigenom att undersökningsläkarna icke komme att sättas helt vid sidan om denna organisations sjukvårdande verksamhet, en omständighet, som komme att underlätta läkarnas övergång till och från undersökningsverksamheten å ena och den verkliga sinnessjukvården å andra sidan. *Medicinalstyrelsen* anförde vidare, att undersökningarna borde fullgöras, sedan den som skulle undersökas inställt sig vid sjukhuset. Därest den undersökande läkaren skulle i nämnvärd utsträckning nödgas resa till den tilltalades hemvist för att där förrätta en del av undersökningsarbetet, bleve hans arbetstid så splittrad — utan att för utredningen mera värdefulla rön torde kunna göras — att antalet undersökningsläkare måste bliva oproportionerligt stort och organisationen i sin helhet oskäligt fördyrad. *Styrelsen* ansåge sig under nu angivna förutsättning kunna räkna med att varje läkare kunde avgiva omkring 60 utlåtanden om året.

I promemorian av medicinalrådet Björck uttalades i anslutning till vad *medicinalstyrelsen* anført, att ett ersättande av de nuvarande hel- eller deltidsbefattningarna vid fångvårdens sinnessjukavdelningar med läkartjänster med fastare avlöningsförhållanden vore den i princip enda möjliga lösningen för att råda bot på den spänning, som kunde förväntas inträda mellan fångvårdens och sinnessjukvårdens undersökningsväsen, därest det senare organiserades enligt *medicinalstyrelsens* förslag. Vid en

dylik omorganisation måste hänsyn tagas till att lämplig mängd arbete kunde tilldelas de anställda läkarna utan att alltför omfattande och kostsamma förflyttningar av de häktade bleve nödvändiga. Normal prestationsförmåga för en läkare kunde beräknas till 50 å 60 utlåtanden om året, därest arbetet organiserades väl och erforderlig kanslihälp stode till förfogande. Utöver de fast anställda läkarna borde vidare fångvårdsstyrelsen vid behov kunna tillfälligtvis förordna en eller två extra läkare. I promemorian uttalades slutligen, att det finge anses önskvärt att alla läkare, som anställdes för rättspsykiatriska undersökningar, vare sig dessa anginge häktade eller icke häktade, utgjorde en enhetlig kår, varigenom påkallade och önskvärda förflyttningar tjänsterna emellan skulle underlättas.

Fångvårdsstyrelsen — som ej fann anledning till erinran mot det av medicinalstyrelsen framlagda förslaget till ordnandet av undersökningarna av på fri fot varande tilltalades sinnesbeskaffenhet — förklarade sig i allt väsentligt kunna biträda jämväl vad i den av medicinalrådet Björck avgivna promemorian föreslagits angående undersökningsväsendet inom fångvården.

I propositionen, nr 239, till 1945 års riksdag anförde *departementschefen* bl. a. följande:

Vid övervägande av de olika alternativ till frågans lösning som stå till buds har jag för egen del funnit det lämpligaste vara att åtminstone för närvarande bygga vidare på den uppdelning av sinnesundersökningarna av häktade å ena samt icke häktade å andra sidan som hittills praktiserats. Önskvärdheten av att utnyttja fångvårdens sinnessjukavdelningar för undersökningsarbete och att kunna bereda fångvårdsmyndigheterna tillgång till psykiatrisk sakkunskap i fråga om behandlingen jämväl av andra intagna finner jag böra tillmätas den vikt, att jag icke anser mig kunna förordna att undersökningarna av häktade överflyttas till sinnessjukhusen. Ett upprätthållande av skillnaden mellan häktade och icke häktade även på undersökningsstadiet synes mig för övrigt icke omotiverat. Den omständigheten att många av de undersökta bliva straffriförklarade, erhålla villkorlig dom eller ådömas skyddsåtgärd i stället för straff läser icke kunna åberopas såsom skäl för att häktade, vilkas sinnesbeskaffenhet skall undersökas, böra förvaras å sinnessjukhus i stället för å sinnessjukavdelning vid fångvården. Å andra sidan måste de invändningar, som framförts mot beredningens förslag i fråga om undersökningarna av tilltalade, som vistas på fri fot, anses giva vid handen, att förslagets genomförande i denna del skulle leda till mindre lyckliga konsekvenser. De s. k. ambulatoriska undersökningarna måste medföra så avsevärd tidsspillan och sådana svårigheter i övrigt, att denna metod icke torde kunna tillämpas i den utsträckning beredningen avsett. Vid sådant förhållande måste också den omständigheten att de av beredningen föreslagna rättspsykiatriska anstalterna icke skulle förfoga över egna lokaler för vederbörandes intagning för observation i hög grad nedsätta deras funktionsduglighet.

Ett bibehållande av den nuvarande uppdelningen i olika organisationer för undersökning av häktade och av tilltalade som vistas på fri fot möter numera mindre betänkligheter än tidigare. Genom den successiva ökningen av antalet undersökningar ha dessa blivit så talrika, att även för undersökning av icke häktade tilltalade ett antal rättspsykiatriska undersökningsstationer med heltidsanställda undersökningsläkare kan inrättas utan att dessa undersökningsstationer skulle få alltför stora verksamhetsområden. Beträffande sinnesundersökning av icke häktade tilltalade torde vara mest praktiskt att den för ändamålet erforderliga organisationen anknytes till sinnessjukvården. Av vad jag förut anfört framgår, att jag finner detta vara en fördel även från principiella synpunkter.

Ett ytterligare skäl att icke för närvarande framlägga förslag till en mera genomgripande omorganisation av det rättspsykiatriska undersökningsväsendet är, att ett genomförande av strafflagberedningens förslag beträffande verkställighet av frihetsstraff kommer att påverka hela fångvårdens anstaltsväsende. — — — Det kan emellertid tänkas, att i samband med omläggningen av anstaltsväsendet frågan om rättspsykiatriska undersökningsstationer kan komma i ett förändrat läge därigenom att möjligheter yppas att för undersökningsväsendet uppföra helt fristående anstalter. I anslutning till vad som anförts i ett i ärendet avgivet yttrande kan vidare anmärkas, att därest frågan om den rätta behandlingen av psykopater, vilka på grund av sin samhällsbesvärlighet eller eljest böra omhändertagas för vård å slutan stalt, leder till inrättandet av särskilda psykopatanstalter, det kan befinnas ändamålsenligt att helt eller delvis anknyta undersökningsväsendet till sådana anstalter. I avbäidan å utvecklingen synes man böra i viss mån hålla möjligheterna för en framtida mera omfattande omreglering av det rättspsykiatriska undersökningsväsendet öppna.

I enlighet med det anförda förordar jag alltså att såsom hittills undersökningarna av tilltalade som vistas på fri fot skola verkställas av läkare knutna till sinnessjukhusen samt att undersökningarna av häktade skola ske å fångvårdens sinnessjukavdelningar. Undersökningsarbetet måste emellertid anförts för ändamålet heltidsanställda läkare, om utsikt skall finnas att råda bot på de nuvarande missförhållandena. De förslag till undersökningsstationernas organiserande, som framlagts av medicinalstyrelsen och fångvårdsstyrelsen, synas mig i allt väsentligt böra följas. Särskilt betydelsefullt är att läkartjänsterna inom de båda organisationerna i möjligaste mån bliva likartade med avseende å såväl tjänste- och löneställning som beträffande arbetsuppgifterna. Därigenom underlättas en övergång från den ena organisationen till de andra, och en enhetlig rättspsykiaterkår kan komma till stånd. — — —

Med den omorganisation av undersökningsväsendet som nu föreslagits bör en allmän förkortning av undersökningstiderna kunna komma till stånd. Det torde dock icke vara möjligt att, såsom strafflagberedningen föreslagit, kräva att undersökningen i regel skall vara slutförd inom en månad i stället för såsom för närvarande gäller inom två månader. Däremot torde för enhetlighetens skull och för underlättande av domstolarnas kontroll tiden alltid böra räknas från det handlingarna i målet inkommo till undersökningsstationen och icke från det den tilltalade överfördes till sinnessjukavdelningen eller, därest han intagits å sinnessjukhus, från intagningen.

Första lagutskottet anförde i utlåtande, nr 37, över propositionen bl. a. följande:

Det nu framlagda förslaget till omorganisation av det rättspsykiatriska undersökningsväsendet innebär intet avsteg från den hittills tillämpade principen om en uppdelning av sinnesundersökningarna av häktade å ena samt icke häktade å andra sidan. — — —

Vad undersökningarna av häktade angår innebär förslaget i huvudsak ett bibehållande av nu gällande ordning. Den häktade skall sålunda för undersökningen överföras till någon av förut omförmälda sinnessjukavdelningar vid fångvården. Beträffande tilltalade på fri fot åter innebär förslaget att sinnesundersökningarna, vilka enligt hittillsvarande bestämmelser uppdelats på ett stort antal olika läkare och sinnessjukhus, koncentreras till de åtta ovan omförmälda undersökningsstationerna. — — — För såväl häktade som icke häktade gäller enligt förslaget att undersökningarna skola verkställas av heltidsanställda läkare.

Strafflagberedningen, som föreslog inrättande av en gemensam organisation för undersökningarna av häktade och icke häktade genom att en del av de nuvarande sinnessjukavdelningarna vid fångvården ombildades till rättspsykiatriska anstalter, uttalade, att undersökningsanstalterna om möjligt borde göras fristående från såväl fångvårdsinrättningar som sinnessjukhus. Även inom utskottet hava starka skäl anförts för en sådan ordning. Med hänsyn till det statsfinansiella läget är det emellertid, som jämväl strafflagberedningen och departementschefen funnit, icke möjligt att för närvarande uppföra nya anstalter för undersökningsväsendet. Utskottet vill likväl understryka angelägenheten av att frågan om sinnesundersökningsväsendets organisation upptages till förnyad prövning så snart förhållandena det medgiva. Det nu framlagda förslaget får sålunda enligt utskottets mening framför allt betraktas såsom en åtgärd avsedd att råda bot på de uppenbara missförhållanden, som för närvarande råda på förevarande område. Departementschefen har ock för egen del uttalat att man i avbidan å utvecklingen synes böra i viss mån hålla möjligheterna öppna för en framtida mera omfattande omreglering av det rättspsykiatriska undersökningsväsendet. Goda skäl hava också av departementschefen anförts för att i nu förevarande sammanhang endast söka ernå en mera provisorisk lösning av spørsmålet. Särskilt må erinras om den omorganisation av fångvårdens anstaltsväsende som blir en följd av de väntade reformerna i fråga om straffverkställigheten. Utskottet finner sig med hänsyn till vad sålunda anförts kunna i allt väsentligt tillstyrka det föreliggande organisationsförslaget såsom ett övergångsstadium till en mera ändamålsenlig organisation.

Ett beaktansvärt framsteg i förhållande till nu gällande ordning innebär förslaget särskilt därutinnan att undersökningsläkarna såsom redan nämnts bliva heltidsanställda. Härigenom tages första steget mot bildandet av en enhetlig kår av rättspsykiatriska läkare, vilket torde utgöra en av förutsättningarna för åstadkommande av tillfredsställande förhållanden på förevarande område. Genom inrättandet av en dylik kår av rättspsykiatriskt utbildade och erfarna specialister bör bedömningen av undersökningsfallen bliva mera enhetlig och tillförlitligheten hos utlåtandena större än vad för närvarande är fallet. Särskilt i fråga om undersökningarna av icke häktade tilltalade torde den föreslagna nya ordningen medföra påtagliga förbättringar. I samma riktning torde den föreslagna koncentrationen av undersök-

ningarna av icke häktade till ett mindre antal undersökningsstationer komma att verka.

Enligt utskottets mening är det synnerligen angeläget att sinnesundersökningarna slutföras inom kortaste möjliga tid. Under senare år har den föreskrivna 2-månaderstiden överskridits i mycket betydande omfattning. Särskilt i fråga om de häktade ha förhållandena varit mycket otillfredsställande. De undersökta ha härigenom tillfogats onödiga svårigheter, obehag och lidanden. Inom utskottet har med hänsyn härtill ifrågasatts sådan ändring av 42 § tredje stycket sinnessjuklagen, att normaltiden för utlåtandes avgivande bestämdes till allenast en månad. Mot en sådan förkortning av tiden har å andra sidan anförts att den kunde leda till en sänkning av undersökningarnas tillförlitlighet och en försämring av utlåtandenas kvalitet. En dylik följd av undersökningstidens förkortande måste uppenbarligen i möjligaste mån undvikas. Utskottet har vid sitt övervägande av spörsmålet stannat för att föreslå en medelväg mellan strafflagberedningens och departementschefens förslag. Utskottet förordar sålunda att utlåtande över verkställd sinnesundersökning skall avgivas inom sex veckor från det handlingarna inkommo till sinnessjukavdelningen eller sjukhuset. I detta sammanhang må framhållas att åt utlåtandena understundom torde kunna givas en något knappare utformning, särskilt i avseende å referat av handlingarna i målet, än för närvarande utan att kvaliteten därigenom försämraras.

År 1952 tillkallade chefen för justitiedepartementet efter Kungl. Maj:ts bemyndigande särskilda sakkunniga för att inom departementet utreda frågan om åtgärder för att nedbringa väntetiderna vid sinnesundersökning i brottmål m. m. I direktiven för de sakkunniga framhölls, att organisationerna för sinnesundersökning och psykiatriskt biträde inom fångvården vore otillräckliga för sina uppgifter men att det icke vore möjligt att genomföra en snabb utbyggnad av dessa organisationer. Ett hinder härför vore den stora bristen på utbildade psykiatrer, vilken medfört ett mycket svårt läge även inom den egentliga sinnessjukvården. Under dessa förhållanden måste andra utvägar sökas för att komma till rätta med arbetsbelastningen inom det rättspsykiatriska undersökningsväsendet. Såsom en tänkbar utväg antyddes i direktiven att noggrannare och mera tidskrävande undersökningar förbehölls sådana allvarliga och svårbedömda fall, där sådan undersökning vore mest behövlig, under det att i andra fall undersökningen skedde på det sätt som tillgängliga arbetskrafter medgäve. I viss utsträckning borde kortare läkarundersökning i samband med särskild förundersökning kunna ersätta sinnesundersökning. Vidare borde bl. a. beaktas, om den nuvarande obligatoriska granskningen av utlåtandena i medicinalstyrelsen kunde upphöra.

Sedan de sakkunniga, vilka antogo benämningen 1953 års utredning om sinnesundersökningar m. m., den 30 juni 1953 avgivit en promemoria med förslag till vissa åtgärder för att nedbringa väntetiderna vid sinnesunder-

sökning i brottmål (SOU 1953: 21), vilket förslag varit föremål för remissbehandling, förelades 1954 års riksdag genom proposition, nr 203, förslag till vissa lagändringar i angivna syfte. Enligt förslaget skulle s. k. kort läkarundersökning kunna i enkla och klara fall ersätta undersökning enligt sinnessjuklagen. Därjämte avsågs att få till stånd en differentiering av de egentliga sinnesundersökningarnas omfattning alltefter fallens krävande beskaffenhet. Utlåtandena över undersökningarna skulle ej göras vidlyftigare än som erfordrades för att lämna domstolen ledning för fallets bedömande. Prövningen av fråga om anstånd med avgivande av utlåtande skulle enligt förslaget ankomma på medicinalstyrelsen i stället för domstolen. Den obligatoriska granskningen av utlåtandena i medicinalstyrelsen sloopades i propositionen.

I samband med de sålunda föreslagna lagändringarna beträffande sinnesundersökning i brottmål föreslogs lagen den 22 juni 1939 om särskild förundersökning i brottmål ersatt med en ny lag om personundersökning i brottmål.

Första lagutskottet avgav över propositionen och fyra i anledning därav väckta motioner utlåtande (nr 26), vilket godkändes av riksdagen. Utskottet avstyrkte de framlagda förslagen i vad därmed avsågs att s. k. kort undersökning i vissa fall skulle få ersätta undersökning enligt sinnessjuklagen men tillstyrkte i stort förslagen i övrigt, dock att utskottet ansåg att bestämmelser om utlåtandenas avfattning icke borde ges i sinnessjuklagen utan meddelas i administrativ ordning av Kungl. Maj:t eller medicinalstyrelsen.

I allmän motivering till de framlagda förslagen anförde departementschefen bl. a. följande:

Vid tillkomsten av den nya organisationen underströks, bl. a. från riksdagens sida, att det närmast rörde sig om en provisorisk lösning och att det var angeläget att frågan om sinnesundersökningsväsendets organisation upptogs till förnyad prövning så snart förhållandena det medgav. Avsikten var att i avbidan på en definitiv lösning av frågan få till stånd en organisation som var kapabel att nedbringa de långa väntetiderna. Förhoppningarna om en väsentlig förbättring har dock icke gått i uppfyllelse. Under de första åren efter organisationens tillkomst höll arbetsbalansen sig åtminstone i stort sett på en godtagbar nivå. Sedermera har emellertid läget åter försämrats. Försök har gjorts att genom provisoriska åtgärder av olika slag bemästra svårigheterna. Dessa åtgärder har emellertid endast kunnat bringa tillfällig lättnad. Jag vill nämna att man år 1949 lyckades få ned arbetsbalansen beträffande häktade till en normal nivå genom att ett stort antal undersökningsfall överlämnades till undersökningsavdelningarna vid sinnessjukhusen. Denna åtgärd medförde dock som naturligt var en kraftig stegring av balansen beträffande icke häktade. Under senare tid har avsevärd hjälp erhållits genom att ett icke obetydligt antal undersökningar överlämnats till läkare utanför undersökningsorganisationen mot arvode för varje särskilt fall. Likväl är balansen nu oroväckande såväl beträffande häktade som icke häktade. Väntetiderna är för närvarande, såsom framgår

av de förut lämnade statistiska uppgifterna, ofta mycket långa. Antalet häktade, som den 1 februari 1954 väntade på undersökning, var 114. Av dessa hade 42 väntat mer än två månader. Vid samma tidpunkt väntade 226 icke häktade på undersökning, varav 147 väntat mer än två månader, 81 mer än fyra månader och 50 mer än sex månader. Undantagsvis har väntetider på över ett år förekommit.

En undersökning har även visat att arbetsresultatet vid undersökningsstationerna är mycket ojämnt. Medan vissa av dem åstadkommer ett betydande arbetsresultat, kommer andra icke på långt när upp till det antal utlåtanden per år som vid organisationens tillkomst betraktades som det normala. Enligt strafflagberedningens beräkningar borde man räkna med att en heltidsanställd läkare skulle per år medhinna ett 50-tal undersökningar. Det förekommer exempel på att läkare kan medhinna och även överskrida denna arbetsprestation, under det att andra läkare icke kommer upp till hälften därav. Medicinalstyrelsen har i anledning härav framhållit, att den ej kan finna bärande skäl för de stora skillnader i fråga om antalet avgivna utlåtanden vid de olika avdelningarna.

Det är uppenbart att de onormalt långa väntetiderna kan tillskynda de misstänkta stora olägenheter och ett svårt personligt lidande, och man kan ej acceptera att det blir regel i stället för undantag att den i lagen stadgade tiden för undersökningens verkställande överskrides. En ändring måste komma till stånd.

Såsom nyss antyddes är den nuvarande organisationen av undersökningsväsendet i viss mån av provisorisk karaktär. Naturligtvis är den mest rationella lösningen att tillföra organisationen ett större antal psykiatrer. Med den stora brist, som nu råder på läkare med dylik utbildning, är detta emellertid icke någon omedelbart framkomlig väg. En utökning av antalet läkartjänster inom undersökningsväsendet skulle — i den mån åtgärden över huvud taget fick någon effekt — medföra att ett antal läkare lämnade de redan svårt underbemannade sinnessjukhusen. På längre sikt är det emellertid nödvändigt att främja en utökning av psykiaterkåren. Utbyggnaden av de medicinska högskolorna utgör ett första led i denna strävan. Även andra spörsmål rörande organisationen, såsom uppdelningen av undersökningsväsendet i skilda delar för häktade och icke häktade, kan behöva omprövas.

Första lagutskottet anförde i sitt utlåtande bl. a. följande:

Sedan lång tid tillbaka arbetar det rättspsykiatriska undersökningsväsendet under stora svårigheter. Tillströmningen av undersökningsfall har varit större än som kunnat bemästras med tillgängliga arbetskrafter. Under den tid som förflutit efter ikraftträdandet av den nya organisationen har arbetsbalansen endast tidvis hållit sig på en någorlunda godtagbar nivå. Även om en viss förbättring i fråga om arbetsbelastningen kunnat skönjas under den allra senaste tiden, är balansen dock allttjämt oroväckande, och väntetiderna är, såsom framgår av de ovan lämnade statistiska uppgifterna, ofta mycket långa. Det är uppenbart, att detta tillstånd kan tillskynda de misstänkta som väntar på undersökning avsevärt lidande. Även ur allmän synpunkt måste de långa väntetiderna inge allvarliga betänkligheter. Särskilt är det ur kriminalpolitisk synpunkt synnerligen otillfredsställande, att det slutliga sakförandet av ett brott fördröjes under lång tid, medan den miss-

tänkte väntar på undersökning. Allvarliga missförhållanden råder således inom undersökningsväsendet, och det är en angelägen åtgärd att få en förbättring till stånd.

Den viktigaste orsaken till den nuvarande krissituationen inom undersökningsväsendet torde vara att finna i att de tillgängliga arbetskrafterna icke räcker. I direktiven för 1953 års utredning om sinnesundersökningar m. m. konstateras också, att organisationen för sådana undersökningar och psykiatriskt biträde inom fångvården är otillräckliga för sina uppgifter. Med hänsyn härtill är den närmast till hands liggande lösningen av förevarande problem att tillföra organisationen ett större antal psykiatrer. På grund av bristen på läkare med psykiatrisk utbildning låter sig detta emellertid icke omedelbart göra. Under dessa förhållanden får man, såsom framhålles i de nyssnämnda direktiven, söka andra utvägar för att komma till rätta med arbetsbelastningen inom det rättspsykiatriska undersökningsväsendet. En grundtanke i den föreliggande propositionen är att detta resultat kan ernås genom en minskning av psykiatrernas arbete på varje undersökningsfall. I detta syfte föreslås i propositionen flera olika åtgärder. Effekten av dessa åtgärder var för sig kan väl icke beräknas bli alltför stor, men när de får samverka med varandra kommer de utan tvivel, även med den modifikation som utskottet — — — förordar, att medföra en icke oväsentlig förbättring av det nuvarande tillståndet.

En verklig och varaktig lösning av förevarande problem torde emellertid såsom nyss antytts kunna åstadkommas endast genom att ett större antal läkare kan lockas till den rättspsykiatriska banan. Utskottet vill därför kraftigt understryka departementschefens uttalande om nödvändigheten av att främja en utökning av psykiaterkåren. Den nuvarande undersökningsorganisationen är i viss mån av provisorisk karaktär, och även andra spörsmål än rekryteringen av psykiatrer kan vara i behov av omprövning. Departementschefen pekar särskilt på uppdelningen av undersökningsväsendet i skilda delar för häktade och icke häktade. Denna uppdelning är en betydelsefull fråga, som bör omprövas. Utskottet har vid sin behandling av ärendet inhämtat muntliga upplysningar från ett flertal psykiatrer. Därvid har bl. a. framkommit, att en omständighet som medverkar till att fördröja undersökningarna beträffande misstänkta på fri fot är att den misstänkte ofta underlåter att infinna sig för undersökning på utsatt tid. Då man icke har tillgång på andra undersökningsfall, föranleder detta att icke oväsentlig arbetstid går förlorad. Enligt utskottets mening är detta ett missförhållande som man måste försöka komma till rätta med. Olika lösningar kan härvidlag övervägas. Det är tänkbart, att man får införa vidgade möjligheter till intagande för undersökning. I första hand torde det emellertid böra undersökas, huruvida man icke kan nå tillfredsställande resultat genom en sådan organisation av undersökningsväsendet, att arbetstiden i de berörda fallen kan utnyttjas för undersökning av misstänkta som är häktade. Ehuru frågan om organisationen är ett spörsmål på längre sikt och något förslag härutinnan icke föreligger till behandling i förevarande ärende, har utskottet icke velat underlåta att i anslutning till departementschefens uttalanden sålunda framhålla vissa synpunkter på denna fråga.

Utskottet framhöll vidare betydelsen av tillgången på socialassistenter och möjligheten av att genom en ökning av antalet sådana ernå en viss avlastning av psykiatrernas arbetsbörda.

Remissyttranden

Utskottet har i den ordning § 46 riksdagsordningen föreskriver över de nu föreliggande motionerna inhämtat yttrande från *riksåklagarämbetet, fångvårdsstyrelsen* och *medicinalstyrelsen*.

Samtliga remissinstanser ha yttrat sig i tillstyrkande riktning.

Riksåklagarämbetet anför i sitt yttrande att den nu gällande undersökningsorganisationen icke fungerat tillfredsställande. Anledningen till den bristande funktionsdugligheten har väsentligen varit att söka i att organisationen varit otillräcklig för sina uppgifter. De år 1954 vidtagna åtgärderna medförde viss förbättring av läget men denna var huvudsakligen av temporär beskaffenhet. Situationen är alltjämt otillfredsställande. Den långa tidsrymd, som åtgår för att genomföra undersökningarna, medför ur olika synpunkter väsentliga olägenheter. Tiden är därför, såvitt ämbetet finner, återigen mogen för en granskning av frågan vad som kan göras för att förkorta väntetiderna. Ämbetet anser det icke vara en framkomlig väg att söka begränsa sinnesundersökningarnas antal. Åtgärder måste tydligen i stället sättas in på att söka förbättra funktionsdugligheten hos undersökningsväsendet. Ämbetet anser erfarenheten ha visat att något påtagligt resultat knappast kan förväntas om, såsom hittills, åtgärder väsentligen inriktas på ändringar i undersökningsförfarandet. Om en verklig och bestående förbättring skall åstadkommas torde detta knappast kunna ske på annat sätt än att själva den grundläggande svagheten i rådande system — nämligen undersökningsorganisationens otillräcklighet och bristen på kompetenta psykiatrer — angripes. De problem, som härvidlag uppkomma, äro svårbemästrade och torde knappast kunna lösas utan betydande ekonomiska uppoffringar från statens sida. Med hänsyn till den centrala betydelse, sinnesundersökningarna ha för rättsvården, torde det dock ej kunna undgås att frågan rörande orsakerna till nu rådande brister inom undersökningsväsendet tagges upp till behandling i hela dess vidd. Ämbetet tillstyrker därför att utredning verkställes i enlighet med motionärernas begäran samt att därvid till behandling upptagas samtliga de spörsmål, som kunna anses medverka till det nu rådande otillfredsställande läget.

Medicinalstyrelsen anför i sitt yttrande att den genomsnittliga undersökningstiden för häktade f. n. uppgår till omkring fyra månader. Styrelsen anser därför starka skäl tala för att en skyndsam utredning kommer till stånd rörande ytterligare åtgärder för att nedbringa väntetiden för häktade, som skola genomgå sinnesundersökning. Styrelsen understryker vidare att undersökningsväsendet sedan länge befinner sig i ett kritiskt läge och kan icke på tillfredsställande sätt fullgöra sina arbetsuppgifter. Enär detta till avsevärd del torde bottna i organisatoriska brister, tillstyrker styrelsen även,

att utredning kommer till stånd angående frågan om undersökningsväsendets organisation.

Fångvårdsstyrelsen ansluter sig i sitt yttrande till motionärernas yrkande om en ny utredning av frågan om det rättspsykiatriska undersökningsväsendets behov och organisation samt anser att utredningen bör göras med den breda bas som föreslås i motionen II: 480 och alltså omfatta även fundamenten för det nuvarande undersökningsväsendet. Styrelsen uttalar i samband härmed att det måhända vid en närmare utredning skall visa sig att den enda möjligheten att kunna effektivt tillvarata de arbetskrafter som stå till buds för undersökningsväsendet i dess helhet är att den nuvarande uppdelningen av undersökningarna på två var för sig fristående organisationer bringas att upphöra. Om en utredning kommer till stånd bör utredningen snarast möjligt och oberoende av förslag till en total lösning föreslå sådana mera tillfälliga åtgärder, som snabbt kunna förbättra läget i fråga om sinnesundersökningarna. Styrelsen anför i sitt yttrande ytterligare bl. a. följande:

Just nu har man återigen rätt att tala om en kris på detta för rättsskipningen och fångvården utomordentligt viktiga område.

Att en tillfredsställande lösning inte kunnat åvägbringas, sammanhänger ytterst med bristen på undersökningsläkare. Organisationen var redan från början alltför snävt bemannad. Vad beträffar fångvården, som vid sina psykiatriska avdelningar har att mottaga de undersökningsfall, som är häktade, är för närvarande alla de läkartjänster besatta, vilkas innehavare skola äga kompetens att verkställa undersökningar; vissa av tjänsterna uppehållas dock av tillfälliga vikarier (såsom i ett fall en pensionerad läkare, i ett annat fall en medicine kandidat med särskild dispens). Vid vissa avdelningar har kunnat anlitas utomstående läkare mot särskilt arvode per undersökningsfall. Även detta tillskott av arbetskraft har dock visat sig otillräckligt.

Fångvårdens psykiatriska avdelningar har den dubbla uppgiften att verkställa sinnesundersökningar av häktade och att omhänderha vårdfall bland dem som intagits vid fångvårdsanstalt för undergående av olika former av frihetsberövande. Efter den år 1954 genomförda grupperingen av fångvårdsanstalterna för s. k. vanligt fångförvar skall vid fyra rättspsykiatriska avdelningar (Långholmen, Härlanda, Malmö och Härnösand) en av läkarna fungera som psykiater för motsvarande anstaltsgrupp, principiellt med uppgift att i mån av behov deltaga i vården av samtliga intagna vid de olika anstalterna inom gruppen. Även om denna nya — i och för sig mycket angelägna — arbetsuppgift är kringgärdad av den restriktionen, att uppgiften icke får inkräkta på befattningen med undersökningsfallen och de vårdfall, som intagits vid den psykiatriska avdelningen, har dock den totala arbetsbördan för vederbörande läkare ökat, möjligen stundom till men för undersökningsarbetet.

Att läget vid fångvårdens undersökningsavdelningar under de sista månaderna förvärrats, sammanhänger även med den starka nytillströmningen till fångvårdens anstalter ej blott av häktade utan även av dömda. — — —

Dessutom har antalet straffriförklarade, som måst kvarstanna vid fångvårdsanstalterna, ökats genom bristen på platser vid sinnessjukhusen. Denna situation medför bl. a. att många undersökningsfall ej kan omedelbart intagas på de psykiatriska avdelningarna utan under lång tid måste vistas på vanlig fängelseavdelning.

Den nuvarande situationen vid fångvårdens psykiatriska avdelningar må belysas med följande siffror. Den 1 mars 1956 var antalet exspektanter för undersökning 169, av vilka 101 väntat över sex veckor på undersökning. Exspektantsiffran var samma år den 1 februari 164 och den 1 januari 170. Antalet straffriförklarade, som på de psykiatriska avdelningarna inväntar plats på sinnessjukhus, var 51 den 1 mars 1956.

Sedan den 1 mars har situationen ytterligare förvärrats särskilt vid den psykiatriska avdelningen å Härlanda; överläkaren där beräknar att väntetiderna kommer att snabbt öka från nuvarande tre månader till fyra å fem.

Det är visserligen möjligt att för fångvårdens del tillfälligt förbättra läget genom ytterligare åtgärder av samma typ, som beslutades 1954. Extra läkartjänster kan tillfälligt inrättas; den personal, som verkställer förberedande arbeten för undersökningarna, kan förstärkas; klinikernas lokaliteter och tekniska utrustning kan förbättras; arvodet till utomstående läkare kan höjas för att göra undersökningsuppdragen mera lockande o. s. v. Sådana åtgärder är under övervägande, men deras genomförande kan endast leda till ett förlängt och bristfälligt provisorium.

Utskottet

Den nuvarande organisationen av det rättspsykiatriska undersökningsväsendet tillkom genom beslut av 1945 års riksdag och trädde i kraft den 1 januari 1946. I samband med organisationens tillkomst konstaterades att uppenbara missförhållanden rådde på detta område bl. a. genom att de som skulle undergå sinnesundersökning ofta fingo vänta härlåda under tid, som väsentligt överskred den dåmera lagstadgade maximitiden av två månader. Den år 1945 tillkomna organisationen, som sedan dess i huvudsak bibehållits oförändrad, karaktäriseras främst därav att sinnesundersökning av misstänkt som är häktad verkställs vid särskilda sinnessjukavdelningar vid fångvårdsanstalterna under det att undersökning av misstänkt, som är på fri fot, utföres vid statliga sinnessjukhus av där för detta ändamål anställda läkare. Läkarna å sinnessjukavdelningarna vid fångvården ha utöver sin befattning med undersökningsfallen att bestrida psykiatrisk vård beträffande för fångvård intagna. Under riksdagsbehandlingen år 1945 uttalades att starka skäl anförts för en sådan ordning att för sinnesundersökningsfallen inrättades särskilda undersökningsanstalter, fristående från såväl fångvårdsinrättningar som sinnessjukhus. Det ansågs emellertid icke möjligt att i då rådande statsfinansiella läge uppföra nya anstalter för undersökningsväsendet. Emellertid underströks angelägenheten av att frågan om undersökningsväsendets organisation upptogs till förnyad prövning så snart förhållandena medgävo det. Den genomförda

omorganisationen betraktades sålunda som en förhållandevis provisorisk lösning, avsedd att i möjligaste mån råda bot på missförhållandena. De med omorganisationen genomförda förbättringarna bestodo i huvudsak däri att undersökningsstationer för undersökning av misstänkta på fri fot inrättades vid vissa sinnessjukhus och att de läkare, vilka hade att utföra undersökningarna, blevo heltidsanställda vid såväl fångvården som sinnessjukhusen. Maximitiden för undersökning nedsattes av riksdagen till sex veckor.

Såsom framgår av redogörelsen i det föregående framlades genom proposition till 1954 års riksdag vissa förslag i syfte att åstadkomma förbättrade förhållanden med avseende å väntetiderna för dem, vilka skulle undergå undersökning. Förslagen voro begränsade i så måtto att de endast innefattade vissa åtgärder för att ernå en minskning av psykiaternas arbete på varje undersökningsfall. Det framkom i samband med riksdagsbehandlingen av dessa förslag att under den tid som förflutit efter ikraftträdandet av organisationen arbetsbalansen endast tidvis hållit sig på en någorlunda godtagbar nivå. Väntetiderna hade ofta varit mycket långa. Vid riksdagsbehandlingen framhöllos också de allvarliga betänkligheter som de långa väntetiderna ingåvo ur kriminalpolitisk synpunkt och med hänsyn till det lidande som kunde tillskyndas de på undersökning väntande personerna. Man fann alltså att allvarliga missförhållanden rådde och att det var en angelägen åtgärd att få en förbättring till stånd. Den viktigaste orsaken till denna krissituation ansågs vara att de tillgängliga arbetskrafterna icke räckte till. Det konstaterades emellertid att bristen på läkare med psykiatrisk utbildning gjorde det omöjligt att genast råda bot på missförhållandena genom att tillföra organisationen ett större antal psykiatrer. Endast genom en dylik åtgärd ansågs emellertid en verklig och varaktig lösning av de föreliggande problemen kunna åstadkommas. Första lagutskottet underströk därför kraftigt ett av departementschefen gjort uttalande om nödvändigheten av att främja en utökning av psykiaterkåren. Utskottet påtalade också att det fanns andra med undersökningsväsendets organisation sammanhängande spörsmål som påkallade omprövning. I detta sammanhang nämndes bl. a. organisationens i viss mån provisoriska karaktär, särskilt i vad gällde uppdelningen av organisationen i skilda delar för häktade och icke häktade.

I de nu till behandling föreliggande motionerna I: 334 och II: 277, vari begäres skyndsam översyn av redan förut vidtagna åtgärder och förslag till ytterligare åtgärder för nedbringande av väntetiden för häktade, framhålles att de år 1954 vidtagna åtgärderna i syfte att nedbringa väntetiderna icke synas ha lett till någon väsentlig förbättring utan att förhållandena alltjämt torde vara mycket otillfredsställande. Motionärerna anse därför en förnyad undersökning av vad som möjligen kan göras på detta område

ofrånkomlig. I motionerna anföres som exempel på de rådande missförhållandena ett fall där beträffande en häktad person, som skulle sinnesundersökas, undersökningen icke slutförts sedan mera än fyra månader förflutit från domstolens beslut om sinnesundersökning.

I motionen II: 480 begäres en utredning av frågan om det rättspsykiatriska undersökningsväsendets organisation. Motionären anser att för närvarande ånyo råder en krissituation inom undersökningsväsendet och att denna till stor del måste anses bottna i organisatoriska defekter bestående i bristande avvägning och samordning mellan undersökningsväsendets båda olika delar. Motionären hävdar också att dessa defekter förvärras genom att organisationen för häktade utsatts för tilltagande belastning i samband med fångvård psykiatriens utbyggnad, varigenom fångvårdens psykiatrer ålagts ytterligare uppgifter.

Utskottet har inhämtat att efter 1954 års lagändringar förhållandena inom det rättspsykiatriska undersökningsväsendet förbättrades i fråga om väntetiderna för undersökningsfallen. I slutet av 1955 har emellertid ånyo en avsevärd försämring inträtt. Av remissinstansernas yttranden framgår att beträffande häktade, som skola sinnesundersökas, väntetiderna f. n. uppgå till i genomsnitt fyra månader. Fångvårdsstyrelsen framhåller att läget förvärrats under den senaste tiden delvis till följd av en stark nytillströmning till fångvårdens anstalter ej blott av häktade utan även av dömda. Dessutom har antalet straffriförklarade, som måst kvarstanna vid fångvårdsanstalterna, ökats genom bristen på platser vid sinnessjukhusen. Denna situation medför bl. a. att många undersökningsfall icke kunna omedelbart intagas på de psykiatriska avdelningarna utan måste under lång tid vistas på vanlig fängelseavdelning.

Utskottet finner av vad som framkommit vid behandlingen av detta ärende, att situationen inom det rättspsykiatriska undersökningsväsendet med hänsyn särskilt till de avsevärda väntetiderna för häktade f. n. måste betraktas som synnerligen otillfredsställande. Det kan icke med någon större säkerhet bedömas huruvida läget är av övergående natur eller kan väntas bli bestående. Emellertid torde kunna antagas att några väsentliga förbättringar icke kunna förväntas inträda med mindre särskilda åtgärder vidtagas. De betänkligheter ett tillstånd som det nuvarande måste inge ur såväl allmän som de enskildas synpunkt ha tidigare framhållits och måste även nu ytterligare understrykas. Enligt utskottets mening föreligga därför starka skäl för att i rådande läge undersöka vad som kan åtgöras i olika hänseenden för att åstadkomma en förbättring i dessa avseenden. Av vad utskottet här ovan anfört framgår, att det rättspsykiatriska undersökningsväsendet sedan lång tid tillbaka arbetat under stora svårigheter, bestående framför allt däri att förelagda arbetsuppgifter icke kunnat fullgöras i den utsträckning som erfordrats. Vid flera tillfällen har man också nödgats

konstatera, att undersökningsväsendet fungerat på ett sådant sätt att allvarliga missförhållanden uppstått. De olika åtgärder som hittills vidtagits för att råda bot härpå ha icke lett till några mera varaktiga förbättringar. Med hänsyn härtill och till sinnesundersökningarnas stora betydelse för rättsvården måste tiden nu anses vara inne att ej endast vidtaga smärre åtgärder för att snabbt ernå lättnader i det rådande tillståndet utan även att till prövning upptaga alla tänkbara spörsmål, vilka äga sammanhang med frågan hur man, på längre sikt, på detta område skall kunna åstadkomma tillfredsställande förhållanden av bestående art. Utskottet anser därför angeläget att en utredning i sådant syfte kommer till stånd. Samtliga remissinstanser ha tillstyrkt kravet på utredning även med den mera omfattande räckvidd som avses med motionen II: 480.

På grund av det anförda får utskottet hemställa,

att riksdagen i anledning av förevarande motioner, I: 334 och II: 277 samt II: 480, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om en förutsättningslös utredning angående en effektivisering av det rättspsykiatriska undersökningsväsendet.

Stockholm den 26 april 1956

På första lagutskottets vägnar:

OLOV RYLANDER

Vid detta ärendes behandling ha närvarit

från första kammaren: herrar Ahlkvist, Lodenius, fru Sjöström-Bengtson, fru Gärde Widemar, herrar Magnusson, Lindgren och Erik Svedberg*;
från andra kammaren: herr Rylander, fröken Öberg, herr Hedqvist, fröken Liljedahl, herr Ekström, fru Eriksson i Stockholm, herrar Fröding och Larsson i Luttra.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.